

TEXNOLOGIYADAN PAYDALANIW HÁM MAĞLIWMATLARDI TOPLAWDIŃ ARTIWINIŃ QAWIPSIZLIK HÁM JASIRINLIQQA TÁSIRI

Sultanova A.S

*Muhammed al Xorezimi atındaǵı Tashkent informaciyalıq texnologiyalar
universiteti Nókis filiali*

azadasltv@gmail.com

Sońǵı bir neshe on jıllıqlar ishinde texnologiyanıń jedel rawajlanıwı turmısımızdıń barlıq iskerlik tarawlarına kirip bardı. Texnologiya turmısımızdıń kóp iskerlik tarawların, baylanıstan tartıp sawdaǵa shekem jaqsıladı. Biraq, texnologiyanıń keń qollanıwı sebepli zárúrli jasırınlıq hám qawipsizlik máseleleri payda boldı. Maqalada texnologiyalıq sheshimlerdeń keń qollanıwı hám tóplanǵan maǵlıwmatlardıń keyingi jarılıwı biziń jeke qol qatılmaslıǵı hám qawipsizlikke bolǵan huqıqımızǵa qanday tásir etiwın kórip shıǵamız.

Maǵlıwmattı qazib alıw hám jasırınlıq menen baylanıslı máseleler

Kiberhujumlar hám maǵlıwmatlardı joytıw qáwipi

Shifrlaw hám basqa qawipsizlik mexanizmleriniń keń qollanıwı

Globalashgan informaciya ásirinde keleshektiń jeke turmısı hám qawipsizligi

Jeke maǵlıwmatlardı alıw hám olardan paydalanıw cıfrlı asirde jasırınlıq signalınıń zárúrli sebebi bolıp tabıladı. Klientlerdeń onlayn ádetleri, qızıǵıwshılıqları hám jeke maǵlıwmatları haqqındaǵı maǵlıwmatlar kóplegen internet firmaları ushın qımbatlı informaciya bolıp esaplanadı. Maslastırılǵan reklama menen bir qatarda, bul maǵlıwmatlar jeke maǵlıwmatlardı urlaw yamasa kiber hújimler sıyaqlı basqa, zatlar ushın isletiliwi múmkin.

Bunnan tısqari, kópshilik jeke maǵlıwmatlardı jıynawda ashıqlıq joq ekenligi sebepli olardan qanday maǵlıwmatlar toplanıp atırǵanı yamasa olardan qanday paydalanılıp atırǵanı haqqında xabarı bolıwı kerek.

Maǵlıwmatlardıń qáwipsizligi hám kiberhujumniń basqa formaları saldamlı qáwip tuwdıradı.

Kiberhujimler hám maǵlıwmatlardıń qáwipsizligi qáwipi taǵı bir úlken mashqala tuwdıradı. Kóbirek adamlar kóbirek qurılmalardan paydalanıp atır, bul bolsa kiberjınayatshılar ushın kredit karta nomerleri hám basqa identifikaciya maǵlıwmatları sıyaqlı jeke maǵlıwmatlardı urlaw ushın kóbirek múmkinshiliklerdi ańlatadı. Bul aqshaǵa zálel keltiriw hám abroyına yamasa shaxsına zálel keliriw múmkin.

Sońǵı jıllarda kóplegen joqarı dárejedegi maǵlıwmatlar qawıpsızlıǵı júz berdi, bul millionlap adamlardıń jeke maǵlıwmatların ashkar etti jáne bul maǵlıwmatlardıń qawıpsızlıǵı haqqında saldamlı mashqala oyattı. Kompaniyalar hám húkimetler bul mashqalaǵa shıfraw hám kóp faktorlı autentifikatsiya sıyaqlı jańa qawıpsızlıq usılların qóllaw arqalı juwap berdi.

Shıfraw hám basqa qawıpsızlıq mexanizmleriniń keń qollanıwı

Házirde kóplegen kárxanalar ózlerin kiberjinoyatshılar hám informaciya urılarınan qorǵaw ushın shıfraw hám basqa qawıpsızlıq ilajlarınan paydalanadı. Shıfraw jasırın maǵlıwmatlardı tek tiyisli giltke iye bolǵanlar shıfraw ushın onı kodlaw arqalı jasıradı. Bul bank esap nomerleri yamasa social qamsızlandırıw nomerleri sıyaqlı jeke maǵlıwmatlardıń nadurıs qolǵa túsiwiniń aldın aladı.

Qawıpsızlıq diwalları, virus skanerleri hám eki faktorlı autentifikatsiya shıfrawda isletiliwi múmkin bolǵan qosımsha qawıpsızlıq ilajları esaplanadı. Eger bul qorǵaw ilajları kiberhujimlerde qarsı kóp jumıs qılsada, olar pútkilley qawıpsız dep bolmaydı hám maǵlıwmatlardıń aqawıpsızlıǵı ele de bolıwı múmkin.

Jasırınlıq hám qawıpsızlıqke tiyisli qaweterler texnologiya jaqsılansa da dawam etiwine isenim joq. Adamlardıń jeke maǵlıwmatların qorǵaw ushın qatań qorǵaw ilajları bolıwı kerek, sebebi olar barǵan sayın kóbirek cıfrlı tárzde uzatıladı hám saqlanadı. Bul maqsetke erisiw ushın jańa texnologiyalardı hám qorǵaw dárejesin asırıwdı qollanıwı mumkin hám de jeke maǵlıwmatlardı toplaw hám saqlawdı tártipke solıwshı qaǵıydalar hám qaǵıydalardı qayta kórip shıǵıw zárúr bolıwı múmkin.

Fizikalıq shaxslar hám kárxanalar keń tarqalǵan texnologiyalıq paydalanıw hám maǵlıwmatlardı jıynawdıń qawıpsızlıq hám jasırınlıq aqıbetlerinen qaweterde. Texnologiya barǵan sayın zárúrli rol oynaǵan jámiyette jeke maǵlıwmatlardı alıw hám olardan paydalanıwdan tartıp kiberhujimler hám maǵlıwmatlar qawıpsızlıǵına shekem bolǵan kóplegen tosqınlıqlardı jeńip ótiw kerek. Kompaniyalar hám húkimetler qawıpsızlıq ilajlarına pul jumsawda dawam etiwı hám jeke maǵlıwmatlar qawıpsızlıǵın támiyinlew ushın adamlarǵa jasırınlıq hám qawıpsızlıqtıń áhmiyeti haqqında sıpatlama beriwge háreket etiwı kerek.

Juwmmaq etip aytqanda, texnologiya turmısımızdıń derlik barlıq iskerlik tarawlarına, atap aytqanda, jámiyet hám mádeniyat, etika, jumıs, tálim, jeke munasábetler, qawıpsızlıq hám jeke turmısqa tereń tásir kórsetti. Jasalma intellekt hám mashınanı úyreniwdiń rawajlanıwı jańa etikalıq oy-pikirlerdi usındı, avtomatlastırıw bolsa jumıs keleshegin ózertip atır.

PAYDALANILGAN ÁDEBIYATLAR:

1. S.K.Ganiyev, M.M.Karimov, K.A.Tashev. Axborot xavfsizligi.-T.: “Fan va texnologiya”, 2016
2. Akbarov D.E. Axborot xavfsizligini ta'minlashning kriptografik usullari va ularning qo'llanilishi. Toshkent 2008
3. Computer Security Fundamentals (Pearson IT Cybersecurity Curriculum) 2019

